

2016

januari

vrijdag

1

woordovereenkomsten

**Welk leenwoord betekent hetzelfde als *terugkeer*
en is ook op dezelfde manier gevormd?**

woordovereenkomsten

Het Franse *retour* is precies zo gevormd als het Nederlandse *terugkeer*, en de twee woorden betekenen ook hetzelfde. *Retour* is een Frans woord dat is afgeleid van *retourner*, van *re-* ‘terug’ en *tourner* ‘draaien, keren’. Toch zijn de woorden onafhankelijk van elkaar gevormd; *terugkeer* is een afleiding van *terugkeren*, dat al in de zeventiende eeuw voorkwam.

Hoewel *retour* en *terugkeer* dus synoniemen zijn, kun je ze zelden of nooit door elkaar heen gebruiken. Je kunt wel zeggen: *op zijn retour zijn*, maar niet: *op zijn terugkeer zijn*, je kunt wel *een retour(tje)* kopen maar geen *terugkeer(tje)*, en je kunt spreken van *vrijwillige* of *gedwongen terugkeer*, maar niet van *vrijwillige/gedwongen retour*.

De vrijdagen van deze kalender staan in het teken van verrassende overeenkomsten tussen ogenschijnlijk verschillende woorden – zowel binnen onze taal als in de ons omringende talen.

2016

januari

zaterdag

2

intensiveringen

Op hoeveel manieren kun je erg trots zijn?

intensiveringen

Er zijn verschillende manieren waarop je erg trots kunt zijn. De bekendste zijn *(zo) trots als een pauw* en *(zo) trots als een aap* – of kortweg *apetrots*. De *aap*-variant wordt soms uitgebreid tot *trots als een aap met zeven staarten* en zelfs *een aap met zeven lullen*; van die laatste bestaat ook een variant met *hond*: *trots als een hond met zeven lullen*. En in België kun je ook nog *trots of fier zijn als een gieter*.

Trots kan ook verschillende vreemde lichamelijke verschijnselen teweegbrengen. Je kunt *zwellen van trots*, *glimmen van trots* en *gloeien van trots*. En je kunt *van trots naast je schoenen gaan lopen*.

Dit soort versterkende toevoegingen – een voorvoegsel, een vergelijking met *(zo ...)* *als*, een combinatie met een werkwoord en dergelijke – worden ‘intensiveringen’ genoemd. Op deze kalender zal elke zaterdag een bepaald type intensivering worden toegelicht.

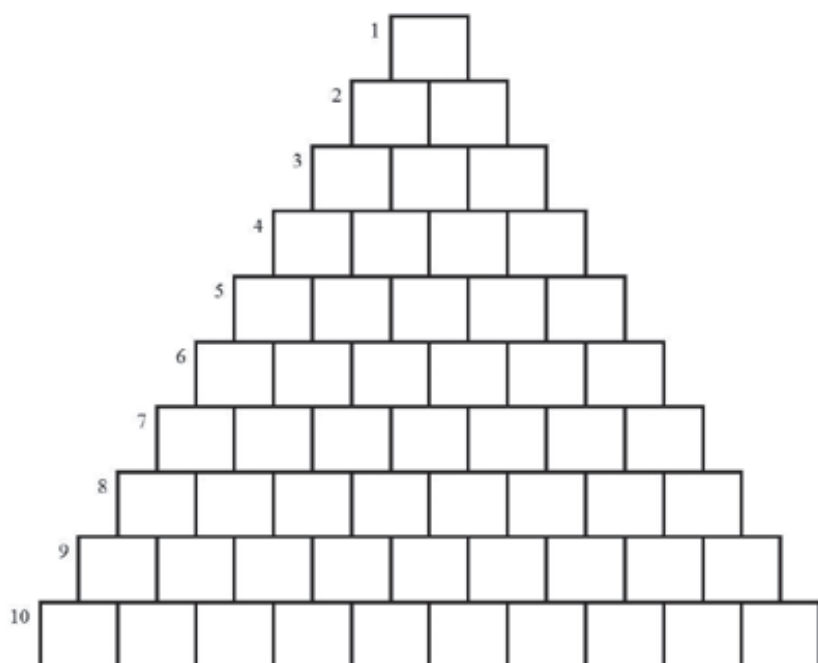
2016

januari

zondag

3

taalpuzzel

1. Spanje (op auto's)
2. overdreven
3. voorzetsel
4. begrip
5. metrum
6. beroep
7. tropisch insect
8. versvorm
(drie versvoeten per regel)
9. drie maanden
10. cavalerie-officier (tevens
échte achternaam van
Frits Spits)

Dit is een piramidepuzzel. Uitleg vindt u op de achterkant.

taalpuzzel

Elk weekend vindt u in deze kalender een taalpuzzel. Er zijn verschillende soorten. De uitleg staat elke keer achter op het blaadje.

Op de voorkant van dit blaadje vindt u de eerste puzzelvariant: een piramidepuzzel. Het is hierbij de bedoeling dat u bij elk getal één woord of naam invult, op basis van de bijbehorende omschrijving. Bij elk woord moeten dezelfde letters gebruikt worden als in het woord erboven, plus één extra; de volgorde van de letters mag veranderen.

De oplossing (de te vinden woorden) staat ondersteboven onder aan deze pagina.

Oplossing: E – te – met – term – ritme – metier – termiet – trimeter – trimester – ritmeester.

Rutger Kiezebrink

2016

januari

maandag

4

stijlfiguren

**Op een tas van Albert Heijn staat de tekst:
“Gebruik mij opnieuw”.
Welke stijlfiguur wordt hier gebruikt?**

stijlfiguren

Hier wordt gedaan alsof de tas een levend wezen is dat de consument kan toespreken. In de vakliteratuur op het gebied van stijlfiguren wordt deze stijlfiguur *animalisering* genoemd: een levenloos ding wordt voorgesteld als een levend wezen. Dat heeft hier ook een humoristisch effect. Als iemand tegen iemand anders ‘Gebruik mij’ zegt, klinkt dat een beetje ondeugend.

In alledaags taalgebruik is het vrij gewoon om over dingen te praten alsof het levende wezens zijn. Over een tv die het niet meer doet, kun je zeggen: ‘Hij heeft er geen zin meer in.’ Een specifiekere vorm van animalisering is personificatie: daarbij krijgt een levenloos ding menselijke eigenschappen toegekend. Het woord *animalisering* is overigens afgeleid van het Latijnse woord *animus*, ‘ziel’.

De maandagen op deze kalender staan dit jaar in het teken van stijlfiguren: bijzondere, veelal niet-letterlijke vormen van taalgebruik. De stijlvolle voorbeelden komen niet zoals gebruikelijk uit de literatuur, maar uit alledaagsere genres: reclameteksten, journalistieke teksten, teksten die mensen op wc-deuren schrijven en politieke oneliners.

2016

januari

dinsdag

5

oud en nieuw

**Wanneer is iets een nieuw woord,
oftewel een neologisme?**

o u d e n n i e u w

Elk jaar komen er in onze taal duizenden nieuwe woorden bij. Nieuwe woorden heten *neologismen*. Dat zijn vaak nieuwe samenstellingen (combinaties van twee of meer woorden die al bestaan), maar er komen ook helemaal nieuw gevormde woorden, bestaande woorden in een nieuwe betekenis en leenwoorden bij. De meeste daarvan zijn eendagsvliegen: ze verdwijnen weer voordat ze goed en wel opgemerkt zijn.

In de rubriek 'Oud en nieuw' komen om de week neologismen aan bod; de andere weken worden juist oude, vergeten woorden behandeld. Soms zijn de besproken neologismen niet helemaal nieuw, maar opnieuw actueel. Soms zijn het woorden die iedereen zou kunnen gebruiken, maar vaak ook niet. Eén ding is zeker: neologismen vernieuwen de taal.

Vivien Waszink

2016

januari

woensdag

6

taaladvies

**‘Het Onze Taalcongres vond afgelopen november plaats
in een Breda’s theater.’
Wat klopt er niet in deze zin?**

t a a l a d v i e s

Het woord *Breda's* klopt niet: het moet *een Bredaas theater* zijn. *Bredaas* is hier namelijk een bijvoeglijk naamwoord, en daarin wordt nooit een apostrof toegevoegd. Wel wordt de lange *a*-klank van *Breda* verlengd.

Van veel plaatsnamen kun je een bijvoeglijk naamwoord afleiden door er een *s* achter te plaatsen; soms moet daarbij de klinker worden verlengd voor een goede uitspraak: *een Amsterdams café*, *een Almens dorpsfeest*, *een Almeloos accent*, *een Bredaas theater*. De bijvoeglijke naamwoorden geven aan dat het café, het dorpsfeest enzovoort herkenbaar zijn als 'product, uiting' van de bedoelde plaats.

De vormen *Breda's* en *Almelo's* bestaan wel, maar alleen als bezitsvormen: 'Breda's grootste theater [= het grootste theater van Breda] is het Chassé Theater', 'Een van Almelo's bekendste artiesten is Herman Finkers.'

Omdat *theater* een het-woord is, krijgt *Bredaas* geen buigings-*e*; daardoor hoor je niet direct het verschil met *Breda's*. Bij de-woorden is dat verschil er wel: *een Breda's schouwburg* is niet goed; het moet toch echt *een Bredase schouwburg* zijn.

2016

januari

donderdag

7

Nederlandse Gebarentaal

De donderdag op deze kalender staat in het teken van de Nederlandse Gebarentaal. Waarom is er een aparte gebarentaal met die naam? Is er geen algemene, wereldwijde gebarentaal, waarmee álle doven met elkaar kunnen communiceren?

Nederlandse Gebarentaal

Er bestaan alleen al in Europa tientallen verschillende gebarentalen, en wereldwijd nog veel meer. Zelfs de Nederlandse en de Vlaamse dovens-gemeenschap hebben elk hun eigen taal: de Nederlandse Gebarentaal (afgekort: *NGT*) en de Vlaamse Gebarentaal (*VGT*). Net zomin als de hele niet-dove wereld één taal spreekt, gebruikt ook niet de hele dovenwereld één gebarentaal.

Elke gebarentaal wordt door een bepaalde gemeenschap van doven gebruikt. Soms vallen de grenzen daarvan samen met landsgrenzen, maar net als bij gesproken talen is dat niet automatisch het geval. (Volgende week meer over het ontstaan van gebarentalen.)

Uiteraard bestaan er tussen al die gebarentalen grote verschillen. Toch wil dat niet meteen zeggen dat gebruikers van verschillende gebarentalen elkaar totaal niet begrijpen. Mensen die dagelijks met hun handen communiceren, kennen de vele mogelijkheden om op die manier begrippen over te brengen. Ze zijn er daardoor ook goed in om dat al improviserend te doen. Maar zulke geïmproviseerde communicatie vormt geen stabiele taal, en zeker geen wereldtaal.

Gaston Dorren